

‘In New York bedacht ik de woestijn’

De even succesvolle als gereserveerde Amerikaanse schrijver Don DeLillo was even in Parijs, en stond een gesprek toe. Hem wordt een ‘literaire helderziendheid’ toegedicht.

Door Hans Bouman

In zijn veertig jaar lange loopbaan, heeft Don DeLillo (73) zich de reputatie verworven van ‘de chroniqueur van de Amerikaanse nachtmerrie’. Terrorisme, de dreigingen van de moderne technologie, de teloorgang van het individu, de invloed van de massamedia – het zijn slechts enkele van de thema’s die in zijn romans aan de orde komen. Daarbij heeft DeLillo dikwijls blijkt gegeven van een bijna visionair inzicht in de thema’s die de Amerikaanse samenleving zouden gaan beheersen.

Zo worden gebeurtenissen uit *White Noise* door sommigen gezien als een vooruitwijzing naar de antrax-paniek die de Verenigde Staten kort na 9/11 teisterde, terwijl het terrorisme dat de basis vormde voor 11 september aan de orde komt in de roman *Mao II*. Daarin zegt een personage: ‘Vroeger dacht ik dat kunstenaars het wezen van een cultuur van binnenuit konden veranderen. Maar tegenwoordig is dat territorium ingenomen door schutters en bommenmakers.’ En wat te denken van het ommekeer van *Underworld*, dat al in 1997 de vliegtuiginslagen in de Twin Towers lijkt uit te beelden?

Don DeLillo glimlacht wanneer hem een soort ‘literaire helderziendheid’ wordt toegeschreven. ‘Natuurlijk heb ik niet de pretentie in de toekomst te kunnen zien. Misschien dat schrijvers soms dingen opmerken die anderen negeren. Al in de jaren zeventig was er sprake van terrorisme en natuurlijk bleef dat niet onopgemerkt, maar vervolgens verdween het en dachten de meeste mensen er niet meer over na.

‘Ik heb het opgepikt en in mijn boeken verwerkt, omdat het me significant leek. Omdat ik het gevoel had dat het, aan of onder de oppervlakte, een wezenlijk onderdeel was geworden van onze cultuur.’

DeLillo verblijft enkele dagen in Parijs, om de Franse vertaling van zijn laatste roman, *Point Omega*, luister bij te zetten. Omdat ook de Nederlandse vertaling deze zomer verscheen, heeft de notoir publiciteitsschuwe auteur – die jarenlang een visitekaartje bij zich droeg met de tekst ‘I don’t want to talk about it’ – erin toegestemd één Nederlandse journalist te ontvangen. Ondanks zijn grote literaire reputatie is DeLillo een verlegen man. Hij spreekt zacht en zijn wat stijve vriendelijkheid ten spijt lijkt het of elke formulering met tegenzin uit zijn mond komt. Liever zat hij thuis in de New Yorkse voorstad Bronxville, achter zijn Olympia schrijfmachine, waarvoor hij steeds moeilijker aan linten kan komen.

DeLillo’s nieuwe roman, in het Nederlands *Het punt Omega* getiteld, handelt over een conservatieve Amerikaanse intellectueel, Richard Elster, die door het Pentagon wordt gevraagd de oorlog in Irak ‘aan de man’ te brengen. Na twee jaar taal en informatie te hebben gemanipuleerd ten behoeve van zijn opdrachtgever, neemt Elster om niet echt heldere redenen zijn ontslag en trekt zich terug in een huisje in de woestijn van Californië.

Daar wordt hij opgezocht door filmmaker Jim Finley, die een documentaire over hem wil maken. De roman bestaat voor het grootste deel uit gesprekken tussen de twee, en met Elsters dochter Jessie, die onverwacht op bezoek komt. De inleiding en epiloog echter spelen zich af in het Metropolitan Museum of Modern Art, waar een anonieme verteller de expositie *24 Hour Psycho* bezoekt. Dit is een videokunstwerk, waarbij Alfred Hitchcocks befaamde thriller *Psycho* wordt afgespeeld met een snelheid van twee beeldjes per seconde, in plaats van de gebruikelijke 24, zodat de film een vol etmaal duurt.

24 Hour Psycho is geen verzinsel van de schrijver. ‘In de zomer van 2006 liep ik het MoMa binnen en zag daar op de zesde verdieping deze expositie van de

Don DeLillo in New York, 2006.

Steve Pyke/Getty Images/Courtesy of The New Yorker

‘De menselijke waarneming is altijd een verhaal over een bedachte realiteit’

kunstenaar Douglas Gordon. Vrijwel onmiddellijk toen ik de kille, donkere zaal binnenliep raakte ik gefascineerd. Ik voelde dat het videowerk vragen stelde over wat we zien, over de manier waarop we kijken, over wat we onder normale omstandigheden allemaal niet zien. Ik ben drie of vier keer teruggegaan, zo fascinerend vond ik het.’

Tijdens een van DeLillo’s bezoeken zag hij hoe een oudere en een jongere man de tentoonstellingsruimte binnenliepen en vrij snel daarna weer verdwenen. Terwijl hij bezig was de proloog te schrijven van wat *Het punt Omega* zou worden, realiseerde hij zich dat die twee mannen de hoofdpersonen van zijn roman zouden worden. ‘Intuïtief besloot ik dat hun verhaal zich moest afspelen onder omstandigheden die totaal het tegenovergestelde waren van die in de tentoonstellingsruimte: licht en heet, in plaats van kil en donker. De woestijn dus.’

Al een aantal jaren zijn ‘tijd’ en ‘verlies’ thema’s de in DeLillo’s werk opduiken, bijvoorbeeld in *The Body Artist*. ‘Uiteraard is *24 Hour Psycho* een kunstwerk over tijd, en ik merkte al schrijvend dat voor Richard Elster de woestijn aanleiding was tot bespiegelingen over tijd. De woestijn waarin zijn huis staat, was ooit de bodem van een oceaan. Het zet hem aan het denken over geologische tijd, evolutie en uitsterven.’

Of die thematiek de laatste jaren in zijn werk opduikt omdat hijzelf inmiddels in de zeventig is? De schrijver kijkt een tijdje voor zich uit. Persoonlijke vragen zijn niet de bedoeling. Dan knikt hij en zegt: ‘Dat lijkt me aannemelijk.’ En daar blijft het bij.

In het kader van zijn bespiegelingen over evolutie, tijd en uitsterven, haalt Elster ook de theorie aan van de Franse jezuïet, theoloog en paleontoloog Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), over het zogenoemde ‘punt Omega’. DeLillo, die als kind van Italiaanse immigranten rooms-katholiek werd opgevoed, las Teilhards boek *Le phénomène humain* (*Het verschijnsel mens*) in de late jaren vijftig, toen de geestelijke was uitgegroeid tot een cultfiguur. Teilhard voorzag een soort eindpunt in de evolutie, waarin het materiële spiritueel wordt. Elster lijkt echter het omgekeerde te beweren.

‘Het bewustzijn is uitgeput’, zegt hij in *Het punt Omega*. ‘Nu komt de terugkeer naar de anorganische materie. En dat is wat we willen. We willen stenen in een veld zijn.’

DeLillo: ‘Ik kwam op de theorie van Teilhard omdat hij als paleontoloog onderzoek had gedaan in woestijnen, en ook Elster in de woestijn zit als hij zijn theorieën ontvouwt. De ironie is natuurlijk dat deze zelfgenoegzaam filosoferende figuur geestelijk volkomen instort – en zo op zijn eigen manier een punt Omega bereikt – wanneer zijn dochter op raadselachtige verdwijnt.’

Uitputting, implosie, instorting – deze begrippen vormen de rode draad in *Het punt Omega*. DeLillo lijkt ze rechtstreeks te verbinden met het grote bedrog dat ten grondslag lag aan de Irakoorlog, en dat voor hem voor de zoveelste keer het immorele karakter van de staat illustreerde.

Al orerend stelt Elster op een gegeven moment: ‘De menselijke waarneming is altijd een verhaal over een bedachte realiteit.’ Het is een filosofische opmerking die aansluit bij de thematiek van DeLillo’s andere boeken en die zich ook in *Het punt Omega* manifesteert in de vorm van manipulatie. ‘Elster is ultraconservatief en een groot voorstander van de Irakoorlog. Hij is van mening dat de Verenigde Staten door de gebeurtenissen van 11 september hun greep op de toekomst hebben verloren en die moeten herwinnen. Dat is zijn fantasie. Een fantasie die goed aansloot bij die van de Amerikaanse regering.’

We moeten nooit de bereidheid van de staat onderschatten om zijn eigen fantasieën tot leven te roepen, meent DeLillo. ‘Bush en Cheney hadden een realiteit bedacht die eigenlijk thuis hoor-

de in het tijdperk van de Koude Oorlog. Zij hadden behoefte aan een vijand met landsgrenzen en een geüniformeerd leger. Maar ze kregen groepjes terroristen die ze niet konden identificeren en die zich overal verspreid over de wereld bevonden. Het najagen van die fantasie was de achtergrond van de invasie van Irak. Zoals de meeste fantasieën, ging die uiteindelijk in rook op.

‘Maar Elster heeft er wel begrip voor dat regeringen liegen, wetten breken en hun eigen realiteit scheppen.’

De meeste van DeLillo’s romans zijn tamelijk uitvoerige werken, met zijn magnum opus over de Koude Oorlog, *Underworld*, als hoogtepunt. Sindsdien heeft hij een viertal minder ambitieuze werken gepubliceerd. Sommige critici hebben de link met 11 september gelegd: die gebeurtenissen vormden immers de ultieme vervulling van al DeLillo’s ommekeer thema’s. De werkelijkheid had de literatuur ingehaald en overtroffen.

DeLillo glimlacht. ‘Welnee, *The Body Artist* verscheen al in januari 2001 en *Cosmopolis* was in september van dat jaar bijna af. Mijn boeken krijgen de omvang die ze afdwingen. Er zijn mensen geweest die zeiden: de gebeurtenissen van 9/11 zijn zo overweldigend dat het schrijven van romans niet langer mogelijk is. Die conclusie deel ik niet.’

Don DeLillo: Het punt Omega. Uit het Engels vertaald door Peter Abelsen. Anthos; 120 pagina’s; € 17,95. ISBN 978 90 414 1568 4.

CV

- 1936** Geboren in The Bronx, New York, op 20 november
- 1971** Americana
- 1972** End Zone
- 1973** Great Jones Street
- 1976** Ratner’s Star
- 1978** Running Dog (Jachthond)
- 1982** The Names (De namen)
- 1985** White Noise (Witte Ruis, National Book Award)
- 1988** Libra (Weegschaal)
- 1991** Mao II (PEN/Faulkner Award)
- 1997** Underworld (Onderwereld), American Book Award
- 2001** The Body Artist (Lichaamskunst)
- 2003** Cosmopolis (Cosmopolis)
- 2007** Falling Man (Vallende man)